

դափարի գուգակցութիւններէն, ծուխ բառին ևս նեցած առն նշանակութեան գաղափարը պէտք չունէինք մենք պարսկերէն փոխ առնելու, ար. զէն իւրաքանչիւր ծխանի ծուխը չէ՞ որ նշան էր տան մը եւ այս կերպով չէին կատարուիր նախնաբար տեսնամարները, սա ծանօթ է մեզ մեր պատմութենէն: Այնպէս նաեւ արիշ բառերու առումներ կրնան նշանակաւ արդ մտադիր ըլլալու է այս պարագային՝ զանազանելու համար ստորը բնիկէն:

Դէմքերու փոփոխութիւնը պատմութեան ընթացքին մէջ պատահական չէ թէ հայերէնի եւ թէ պարսկերէնի մէջ, պարսկերէն Ծ ki, հայ. թէ լուն, ծու- հաւասար են չափերով, եւ հետեւաբար չափերուած խօսքին գէմքը կը փոխուի: Օրկ. պարսկերէնի՝ ֆիրուսիէն.

چنين گفت که آنگون جز این نیست رای

Այսպէս ըստ. "Այժմ" ասկէ զատ ուրիշ խորշուրդ չկայ":

Հայերէնի համար նոյն իսկ Դր. Թիրեանքանի բերած օրինակը "Ձի Զբուան իսկ մարդ լեալ է, այր մի քաջ առ Տիսանօքն, եւ որդէս սովոր են Յոյնք եւ Արիք եւ ամենայն ազգք հեթանոսաց" զբաշտ առ դիւցազունն ունել, հայեցեալ ընդ նոյն քէշակարկատին Պարսից՝ թէ որովհետեւ մարդիկ աշխարհին զնա առ Աստուածս ունին, ես զերկնից եւ զերկրի եւ զամենայն արարածոց արարչութիւնն ի նմանէ կարծեցուցից: Հոս թէի փոխան զնեք կէտ եւ չափերս եւ կամ համազօր այլէ բառը. իմաստը եւ գէմքի փոփոխութեան պարագան ինքնին կը պարզուին:

Իսկ թէ գրերու գիւտէն առաջ հայ լեզուն ինչ վիճակ ունէր կամ թէ իրբեւ գրչի լեզու ինչ կը գործածէր, սա իմ կարծիքով չի կրնար պարզել պարսկերէնի սուսմասիրութիւնը: Պարսկերէնի սուսմասիրութիւնը կարող է միայն մասնանիշ ընել պարսկերէնի ազդեցութեան չափը՝ հիմնուելով գրաւոր հայերէնի վրայ. եւ այս նպատակաւ իսկ գնահատելի է Դր. Թիրեանքանի ներկայ աշխատութիւնը, եւ բաղձալի է որ յարգելի թարգմանիչը տար մեզ նաեւ սոյնպիսի երկեր, որոնք մեծապէս օգտակար կրնան ըլլալ բանասիրութեան համար:

Վիննան 18/Դ.

Մ. ՏԵՏԵՆՍ
Փիլիս. Ռուսմոյ:

ԴՐ. Գ. ՓԱՆՍԵՆՈՒՅԻՆ. — Ընդարձակ Դպրոցական առողջապահութիւնն պատկերագրող. Ուսուցիչներ, անշահերտներ եւ ծնողներ համար: Աղբիւսանդրիս, Ծպ. Կամակթթա (Դր. Փաշայան) 1906. էջ 680. Գրն 6 ռուբլի — 15 Ֆրանկ:

Իրբեւ գրագէտ բժիշկ արդէն հանրածանօթ Դր. Գ. Փաշայանի կողմանէ գրուած այս գիրքն ճիշտ լից, օգտակար եւ կարեւոր աշխատասիրութիւն մըն է: Այս 8° 680 էջէ բաղկացեալ գործն եօթը մասի բաժնուած է, որոնց մէջ Դպրոցական միջավայրի, Ուսումնական միջավայրի, Անհատական առողջական հիկ պայմաններու, Դպրոցական հիւանդութիւններու, վարակիչ հիւանդութիւններու, Դպրոցական արկածներու եւ անհամապատասխան շահնական գործմաններու, Ուսուցիչներու առողջապահութեան վրայ ընդարձակ եւ յագեցուցիչ կերպով կը խօսուի: Էջուն պարզ եւ զիրբահասկը նալի է, բայց ինչ ինչ ինչ գիտական բաւերէ, որոնց զիմաց աւելի ճաշակաւոր բառեր կարելի էր թերեւս գտնել կամ հնարել. սպագրութիւնն եւ թուղթը մաքուր եւ առողջապահիկ են: Բազմաթիւ (120 թուով) պատկերներ ըստանները կը լուսաբանեն, թէեւ այս պատկերաց սպագրութեան մագրութիւնն շատ փափաքելի բան կը թողու: Գրքին վերջը կցուած նիւթէն այբէն-պն ջանիչ աւելի դիւրամատչելի եւ գործնական ըրած է անոր գործածութիւնն: Այսպիսի օգտակար եւ կարեւոր գործի մը ծանօթանալուն եւ տարածուելուն ջերմապէս կը փափաքինք, մանաւանդ որ ընդարձակութեան համեմատութեամբ գրուած գիրն (15 Ֆրանկ) շատ չափաւոր է: Յարգելի հեղինակն արժանի է քաջալերութեան, որպէս զի ասոր նման արիշ օգտակար երկերով ալ մեր ի մասնաւորի դաստիարակութեան ծիւղին մէջ աշխատին մասնագրութիւնն ճոխացընելու աշխատի:

1907 ՆՈՒՆ-ՊԵՊՐԻԿԱՆ ԾՈՐԵՑՈՅԾ

Երեք տարի է վեր նշան-Պապիկեան գատունը կը հրատարակէ Գրական տարեցույցներ որոնք ընդհանրապէս իրենց իմաստաւած եւ ճաշակաւոր տպագրութեամբ, եւ նիւթերու ընտրութեամբ մանաւանդ՝ հանրութեան գնահատման կ'արժանան:

Մեր արդի ամենալաւ գրագէտները կ'աշխատակցին այս գործին եւ իրենց լուսանկար

ները, նշման ինամբով պատրաստուած, ալ աւելի գնահատելի կ'ընեն այս գրական փնջիկը:

Առջիններուն շատ ճաշակով եւ լաւ պատրաստուած է նաեւ այս — 1907 — տարւան տարեցոյցը: Գրուածքներ ունին՝ Թալայեան, Մուշեղ Վարդապետ, Մրմրեան, Նուպարեան, Ալիիար, Յէմրճիկաշեան, Ջապէլ Եսայեան, Քլիպտիցի, Գազանճեան, Չիֆթէ-Սարաֆ, Փանասեան, Յօմին, Յարութիւնեան եւ Գեղամճապէի զատ բառական յաջող լուսակարներ՝ Թալայեանի, Մուշեղ Վարդ.ի, Նուպարեանի, Ջ. Եսայեանի, Քլիպտիցիի, Գազանճեանի, Չիֆթէ-Սարաֆի, Յօմինի, Գեղամի:

Յարեցոյցի սկիզբը գրուած համազօտ մէջ օրացոյցը շատ պզտիկ եւ անբառական տարեցոյցի մը համար, թէպէտ եւ ըլլայ գրական:

Առաջին գրուածքը Թալայեանին է: Ասիկայ յօրուածներու առաւել կամ նուազ յանգած փոքր մըն է, ուր հեղինակը կը խօսի, միշտ իր տարւոյն պարզ եւ զուեշտաբան ոճով, երգիծաբաններու մասին, արար իմաստասիրութեան վրայ, թուշուներու սիրոյն վրայ, յետոյ կու գան մերթ սրտմտ զուարճալիքներ, եւ այն: Վերջաւորութիւնը կը կազմէ վէպ մը գալ տարի շարունակելով...

Ինչ ինչ տեղեր Թալայեան ճշմարիտ տալանդ մը ըստ կու ասոյ, այս գրուածքին մէջ, բայց ունի նաեւ ազդեղ կատակներ, որոնք սրտմտ չեն ամենին: Գրուածքին ուրիշ մէկ պակասութիւնն է իւր երկայնութիւնը, քանի որ տարեցոյցին գրեթէ կէսը կ'ը բռնէ: Թալայեան կը զնգծտի շատ անգամ եւ երգիծաբան մ'ըլլալէ կը գագրի, իրեն համար գծուած որոշ սահման մը լեցընելու պարտութիւնէն ստիպուած: Այս է ահա պատճառը որ կը սկսի շաղկարտել եւ անո՞՞՞՞ անճաշակ եղանակ ու լեզու բանեցընել:

Յետոյ կու գայ Մուշեղ Եպիսկոպոսի «Պատկերներ», վերնագրով մէկ գրուածքը: Հեղինակը սաք գրելով մը կը ներկայացընէ եկեղեցւոյ պատկերները, իրենց ազդեցութիւնը հուգացի վրայ եւ ի մէջ այլոց կը բոր շատ իրաբան «Գէտքէ օր անդրիի (d'au-delà) միսգիք խորհրդածութիւնը միայն խօսիչկարներու լուսպատաններէն հրեշտակային մունը քարոզի մը պէս, իրանց արուեստին արուեստակետութեանը, առանց անոր պերճանքին ու քմայքոս նրբերանգութեան»: Ինչպէս աս կտորէն իսկ կը տեսնուի Մուշեղ Եպիսկոպոս այս յօդուածին

մէջ կը գործածէ ծանարեռնեալ եւ կնճուտ ոճ մը՝ որ անհասկնալի կը մնայ սակազ, հանրութեան:

Մրմրեանի «Յարօրինակ խոկուներ»ը կամ ըստ հեղինակին սրբագրութեան «Մատի» մէջ (Թ. Յ) «Յարեկան խոկուներ»ը կը պատկերացընեն հեղինակին խորհրդապաշտ եւ քնապաշտ հոգին:

Նուպարեանի «Իգմիրի Հայոց զարգացումը ասկէ կէս դար առաջ» հիմալից ուսումնասիրութիւն մըն է իգմիրի գրական զարգացման վրայ, ասկէ գրեթէ կէս դար առաջ: Հեղինակն իրաւամբ կը տխրի իգմիրի այս օրւան գրական վիճակին վրայ, որ չէ եղած արժանաւոր յաջորդն այն «ամենական» զոր կը կոչէ գրական սակեգար:

Ալիիարին «Սերոյ շուրջ» գրուածքը սրտմտ է եւ յաջող իւր տեսակն մէջ:

Նուազ յաջող չեն Յէմրճիկաշեանի երկու քերթուածներու «Կովագարանս ի Պոսփոր», «Ստուերը» Դժբախտաբար այս վերջինը շատ ստուերաման մնացած է: Կը յաջորդէ Յիկին Ջապէլ Եսայեանի մէկ նորավէպը՝ «Գուշակը»: Յօգուածագիրը շատ լաւ կը պատկերացընէ այն շար պղծեցութիւնը, զոր սրտին վրայ կը ներգործեն բախտագուշակին խօսքերը: Սակայն լեզուն անթերի չէ միշտ:

Քլիպտիցիի «Ըսէ ինծի ի՞նչ կայ հոն»ը թրթուռն եւ յուզեղ գրուածք մըն է, ուր հեղինակը կը խօսի մեռած մօրը հետ, վերջին կտայրին մէջ մտնաւանգ շատ սրտաշարժ կերպով կը նկարագրէ իւր մօրը մտնելը եւն: Պարզութեանը մէջ կատարելապէս յաջող գրուածք մը:

«Ինքնութեւնը գրութիւն», հոգեբանական յօդուած մը Գազանճեանէ, որ գծահատելի է ոչ միայն գրուածքին հաստութեան այլ նաեւ ընտրութեամբը՝ ասպէս կ'ըսէ հեղինակն այս մասին. «Այս նիւթն ընտրեցիք տարեցոյցի մը համար որ ամէն բանէ առաջ ժողովուրդին օգտակար եւ գործնական թելագրութիւններ պարունակելու է»: Այս ուղղութիւնը չի տեսնուիր զժբախտաբար, միւս մասերուն մէջ:

Չիֆթէ Սարաֆի «Ինչպէս կը խարեն» նորավէպը, զոր հոգեբանական կրնանք կոչել, քանի որ գլխաւոր գերը կը խալլայ ինքնակերպութիւնը, գունալից կերպով գրուած է, նա մանաւանդ նկարագրաբան ոճը, ուր գրուած է թին ճշգրտութիւնը սահմանը կանցնի ատէպ. բայց այս ըլլայ գուցէ հեղինակին մէկ արժանիքը: Ասկէ վերջ կու գայ փանոսեանի մէկ քեր-

Թուածը “Պարկեշտ Աւարքը”, գուարձալի պատմութիւն մը պարզ այլ աղուար:

Յովնո՞ “Աստու. Պատմութիւն”, խորհրդաւոր պատմութիւն մը, որ ընթերցողին երբեմն սարսուռ կը պատճառու:

Յետոյ կու գայ Արտ. Յարութիւնեանի մէկ գրուածքը “Մեր Ժամանակակիցները” (Գրասխոսական փորձեր), ուր կ’ուրուագծէ Յիկին Ասպէկ Ասաուար եւ Եղիա Յեմիրճիպաշեան: Արտ. Յարութիւնեան ուրուագծած հեղինակին մէն մի բնութիւն կամ յատկութեան վրայ խօսակցով, քովը, փակագծի մէջ կը գնէ գաղղիներէն անունը, անոր ձեռագրին:

Սակայն այս գաղղիներէն գրածներուն մէջ կայ վրէպ մը, զոր իւր վրէպակներուն մէջ չէր սրբագրած (Մասիս, Թիւ 9) արդեօք կամաւ Թեւիսլամար, վրէպակ մը զոր պէտք էր տեսնել, քանի որ շատ մանրէի ալ չէ la premiere ymirbages est plus haute. Այս սխալները պիտի չ’ընթերցէ բժէ, անոնք գրուածքին մէկ կարեւոր մասը չկազմէին, Թէպէտ եւ ըլլան օտար լեզուաւ:

Յարեցոյցը կը փակէ Գեղամի մէկ նորուիւպը, “Մեկու ճար շուշիկ”, գուսուական լեզուաւ, որ գծախտաբար շտտերու անհասկնալի ճաշու գաստպարուած է, իւր օճին խրթին եւ անծանօթ հանգամանքերով: Այսպիսի գրուածքներու հետ միասին լու կ’ընէին հրատարակիչները, եթէ կցէին բառգրքի մը: Ի գործածութիւն չհասկցողներուն:

Յստալ բերուածներէն կը տեսնուի Թեմիչ գրուածքներէն մէկ քանին “Օրացոյցի” պատմութեանց շարքին տակ կը գասուին, միւսները ուսանելի եւ շահեկան ընթերցուածներ են, որ թէպէտ մասնագրական արժէքէ զուրկ են, բայց մեծաւ մասամբ ընթերցածութեան իւր առօրէ անունը՝ պէտք է յանձնարարել:

Ա. ՄԵՂԱՍՍ

ԳՈՒՆ ՊԻՅԻ ԸԼԼՈՍ ԲՕՐՈՅՈՒԿԷՑ, ՑՆՑԵ-ՍՏԳԷՑ, ՕՐԷՆՍՊԷՑ
գրոց՝ ԴԱԻԻԹ ԽԱԳՈՒՆՑ

Այս գասագիրքը՝ ինչպէս հեղինակը կը գրէ, իւր յառաջարանին մէջ — Աւսում, խորհրդաւոր քրագրին արամագրութեանց համաձայն պատրաստուած է, բողոքովին նոյր է իւր տեսակին մէջ ԹԳ Նի. Թին տեսակետով եւ ԹԳ

դրութեան եւ ոճին: Այս օրուան օրս վերջիչեալ գիտութիւնները մեր գպրոցներուն մէջ աւանդուելով, այս նիւթերուն վրայ գրքի մը պէտքը զգալի կ’ըլլար: Ահա այս Թերին է որ հեղինակը կը ջանայ ընու, եւ կ’ընանք ըսել Թե իւր գործին մէջ յաջողած է:

Այս երկատրութիւնը բաժնուած է երկու գասըթանցքի. բարձրագոյն, եւ միջին: Մենք հոս երկրորդը կը քննենք: Գիրքը կը բաղկանայ երկու մասերէ. Ա մաս. Բարոյագիտութիւն, Յընձ տեսագիտութիւն, Օրէնագիտութիւն, Բ մաս: “Դուռ պիտի ըլլաս տանտիկին”, աւտին տնտեսագիտութիւն, եւ ընդհանրապէս տան վերաւ բերեալ գիտելիքներ, աղբանց համար:

Ընդհանուրն՝ այս գասագիրքը լու եւ խնամքով պատրաստուած է: Լեզուն պարզ, կոկիկ, եւ աշակերտաց գիւրահասկնալի, (Թեպէտ պէտ կան տեսակ բացատրութիւններ ալ «Պատուէ հայրդ ու մայրդ որ բարի ըլլայ քեզի»), ու յօրինուածութիւնը ընտիր: — Պատեւ կարճ գասեր, որոնք յետոյ բացատրուած են առանձնորով, մանրակերտով, օրինակներով եւ այլն:

Աւայլին մասը կը բաղկանայ իմը գլուխէ, որոնց եօթը բարոյագիտութեան յատկացուած են, իսկ միւս երկուքը՝ անտեսագիտութեան եւ օրէնագիտութեան եւ կը պարունակեն այս գիտութեանց մէջ տարբական այլ կենսական գիտելիքներ միջին գասըթանցքի աշակերտաց համար: Բարոյագիտութեան աւելի կարեւորութիւն արուելուն պատճառը գուցէ օտ ըլլայ՝ Թե առանց լու բարոյագիտութեան չկայ լու աշխատեսագիտութիւն եւ օրէնագիտութեան:

Բ մասը — միշտ նոյն յօրինուածութեամբ եւ ոճով — կը պարունակէ Թեւադրութիւններ եւ դասեր, որոնք անհրաժեշտ են տանտիկնոջ եւ մօր:

Այս գիրքն իւր ամփոփ տեղեկութիւններով, ինչպէս նաեւ գասաւանդութեանց ընտիր եւ աշակերտաց հաճելի օճով մեր գպրոցներուն ծառայութիւն պիտի մատուցանէ, եւ հեղինակը գնահատելի աշխատատիրութիւն մըն է որ կը ներկայացընէ հանրուած:

Չեմ ուզեր սակայն լուել բաղդատութիւն մը՝ զոր առիթն ունեցայ ընելու «Դուռ պիտի ըլլաս», ընթերցումէն ետքը:

Դուռ պիտի ըլլաս — Tu seras — խորագրին տակ յոյս տեսած են բաղդութիւն մը գաղղիներէն հատորներ ինչպէս — Tu seras commerçant, tu seras prévoyant, tu seras chef de famille, tu seras soldat եւ: Այս